

van het begin tot het einde, het is overvloedig gevuld met allerlei rake typeeringen en pittige gedachten, het wordt gedragen door een bekorende gedachte en legt in al zijn bladzijden getuigenis af van den voornamen geest van zijn schrijver.

Misschien kan ik de belangstelling van den lezerskring der „Reformatie“ voor dit boek wel het beste opwekken door eerst een reeks citaten te geven om dan over te gaan tot de weergave van de hoofdgedachten van dit boek.

Men leze: „Houden we het ons nog eenmaal voor oogen: de Engelschman wil de wereld als fabriek, de Franschman als salon, de Duitscher als kazerne, de Rus als kerk. De Engelschman wil buit, de Franschman roem, de Duitscher macht, de Rus het offer. De Engelschman wil profijt trekken van den medemens, de Franschman wil hem imponeeren, de Duitscher wil hem commandeeren, de Rus alleen wil niets.“ 317.

„En dan zijn er mensen, die van geestdrift gloeien, wanneer zij de meeldraden van een bloem tellen of wanneer zij het oude zeerecht van Amalfi commentariëren! Hoe kan men toch zijn tijd zoek maken in zulke dingen, als zich aan den horizon gaat aftekenen de grootste geestelijke taak, die aan het menschengeslacht ooit is opgelegd: de verzoening van het Oosten met het Westen, de geboorte der Oost-Westelijke cultuur.“ pag. 36.

„Napoleon is de volmaaktste incarnatie van den prometheische mens en tevens is hij de meest grootsche belichaming van het Westelijk verlangen naar de donkere mystiek van het Oosten.“ 42.

„1812 is verreweg het gewichtigste jaar van de nieuwere geschiedenis.“ 42.

„De Oostgrens van Europa is de Weichsel, niet de Oeral; zij verloopt heden precies als in de Middeleeuwen, daar, waar de Germaansche kolonisatie tot staan is gekomen.“ 45.

„De barbaren der technocratie (de Europeanen) razen den nacht van den waanzin tegemoet, waarin zij elkaar wederkeerig uit den weg ruimen.“ 49.

„Geen der groote Westersche volken kan men zich in hun huidige gestalte indenken zonder Romeinschen invloed. Italië erfde den woordenvloed, Pruisen de discipline, Engeland de begeerte naar buit. Men heeft de Engelschen de moderne Romeinen genoemd, men kan ook de Pruisen zoo noemen. Napoleon zag in de Franschen, Mussolini in de Italianen de wettige erfgenamen van Rome. Men kan ieder van deze meeningen verdedigen, want zij zijn ieder voor een deel waar.“ 62.

Rusland wordt bolsjewistisch... „de heiligen worden revolutionairen.“ 79.

„De European is de brave, vlijtige vakarbeider, het onberispelijk-werkende kleine deeltje in een groote machine.“ 86.

„Der totale Staat is de SOCIALFORM der Gottloosheid.“ 100.

„Van Kant leidt over Hegel een rechte weg tot den totalen staat van tegenwoordig.“ 101.

„De rede als commissaris van politie in den mensch, God als commissaris van politie in het heelal, dat is Westelijke wijsheid (in navolging van Kant).“ 105.

„Van alle westelijke mensen hebben wel de mystieken met hun systeemloze wijsheid de Russen het meest beïnvloed, voornamelijk Böhme, Angelus Silesius, Baader. Er waren in Rusland mystieke secten, die Böhmes Aurora vereerden als heilige Schrift.“ 116.

„Van de kerktorens (in het Westen) dreunen de slagen der klok, ernstige roepstemmen van den onophoudelijk-voortsnelenden tijd. Hoe symbolisch is de verbinding van Gods huis met een klok (tijd is immers geld, zegt de European; de Rus heeft geen klokken aan kerktorens, hij zegt trouwens: direct, dat is over een uur).“ 119.

„De maatschappij als kerk, als geestelijke gemeenschap, als vrije veelheid in liefdevolle eenheid, als het mystieke lichaam van Christus, dat is de Russische maatschappij-gedachte... maar de totale staat is naar zijn wezen het inbegrip van de anti-religieuze krachten. Hij is de tegenkerk, die Socialreform des Unglaubens.“ 140.

De mensch van straks zal verstaan: „het laatste mysterie is niet het Woord, dat in den aanvang was, maar de stille broederkus der liefde.“ 154.

„De Russische goddeloosheid — de kern van de bolsjewistische revolutie — is het ultimatum Gods aan Europa“ (men kan hierin zien, wat de afval van het Westen is op zijn hoogtepunt, het van het Westen in Rusland ingevoerde communisme). 165.

„Andere volken hebben andere voorbeelden van het menselijke geschapen: China den wijze, Indië den ascet, Rome den heerscher, Engeland en Spanje den edelman, Pruisen den soldaat, Rusland treedt met zijn vrouw naar voren.“ 189.

„Waarom zijn de Duitschers in Europa zoo gehaat? „Het is een omsluisende haat van Europa tegen zichzelf“ 237 — Duitsland hoogtepunt van de cultuur, waaronder Europa ten gronde gaat!“

„De Spanjaard streeft naar zelfheiliging, niet naar zelfverhoging.“ 269.

„De exacte wetenschap verkondigt, dat zij nu zoo ver voortgeschreden is, dat de religie — vol-

gens Jeans zelfs het bijbelsche scheppingsverhaal — weer voor den man van onderzoek aannemelijk is.“ 300.

„30 jaren geleden jubelden we over de geslaagde onderwerping der lucht. Vandaag sidderen geheele miljoenensteden voor den schrik van een toekomstig bombardement en brengen tot afweer groote bijdragen aan geld, tijd en arbeid op, en dat in een tijd, die bijna uitsluitend op nuttigheid en rentabiliteit afgestemd is. Het schijnt, dat het geval van Icarus zich herhaalt, die het vliegprobleem oploste en daaraan onderging.“ 307.

Het moderne Europa: „het probeert zichzelf in het leven te houden, doordat het — in zijn bewapening — zijn absolute zelfvernietiging voorbereidt.“ 308.

„We weten of beginnen te vermoeden, dat het de weg des doods is, waarover wij verder stormen, maar wij hebben geen mogelijkheid meer, hem te verlaten.“ 312.

Wat is nu de bekorende gedachte, waardoor dit boek gedragen wordt? Om deze vraag te beantwoorden, willen we een korte samenvatting van dit grandioos werk geven.

Sombart dan — als zooveel in onze dagen gegrepen door oud-Oostersche gedachten — heeft als uitgangspunt een vaste rhytmiek in de wereldgeschiedenis. In eeuwige wisseling zouden zoogenaamde aconische oerbeelden, oertypen van zielen met scherp-geleekende trekken, trachten zich in 't levende menschengeslacht te belichamen. De ontvouwing van een oerbeeld en zijn aflossingsstrijd tegen voorganger en opvolger zou de cultuurgeschiedenis haar rhytmie en een deel van haar spanningen verliezen.

Zulke oertypen drukken dus een bepaalden tijd hun stempel op. Maar dat doen zij niet onbepaald, er gaat ook geweldige invloed uit van den bodem en van het klimaat. De Noordelijke mensch is anders dan de Zuidelijke mensch. Sombart verwerpt de theorie van bloed en bodem, die het Deutsche nationaal-socialisme uitgewerkt heeft, acon en bodem bepalen de gebeurtenissen van een bepaalden tijd. „Het zijn twee factoren, die de geschiedenis der menschen bepalen: de constante macht van den bodem en de variabele macht van de aconische oerbeelden. Het in een elkaar- en tegen elkaar spelen van deze tegenovergestelde beginselen, het aardsche en het geestelijke beginsel, en de strijd bij de vervanging van de oerbeelden onder elkaar maakt den inhoud van hetgeen met de cultuur geschiedt uit, maar bewerkt ook de moeilijkheid van hun wetenschappelijke verklaring daarvan.“ 23.

Volgens hem zijn er vier van die oerbeelden en daardoor 4 typen van menschen: de heroische, de harmonische, de ascetische en de messiaansche mensch. De heroische mensch zou de wereld aan zich willen onderwerpen, de harmonische van de wereld willen genieten, de ascetische beschouwt het zijn als een dwaling en vlucht uit die slechte wereld en de messiaansche wil in de wereld een hogere goddelijke orde brengen.

In de Middeleeuwen zou het harmonische oerbeeld zich belichaamd hebben. De gothische mensch domineerde toen. Er was een geestelijke eenheid in het gansche Westen, één alomvattende Christelijke cultuurgemeenschap; de enkeling was geboren in de eeuwigheid, daar hij de wereld zag als volmaakt ontstaan uit de handen Gods.

Helaas, dit tijdperk werd vervangen door het heroische met zijn prometheischen mensch. Dit geschiedde onder ontzaglijke gebeurtenissen in de jaren 1450—1550. De Noordelijke geest komt in verzet tegen den Zuidelijken geest. „Een rasechte uiting van den Noordelijken geest is de Reformatie“. „Ze is verreweg de belangrijkste gebeurtenis tusschen 1200 en 1800, maar ook de noodlottigste, zooals we er direct aan toevoegen moeten“. 46. Door de Reformatie immers komt er splitsing in de geheelheid. Het is nu belangrijk, wat er met ieder mensch afzonderlijk geschiedt. Luther is de meest tragische figuur. Hij wilde gezuiverde religie, het einde is, dat alle religie over boord gezet wordt: de splitsing, de scheiding voert tenslotte immers tot scheiding van God en wereld en daarna tot vergoddelijking van den mensch, die de wereld aan zich onderdanig gemaakt heeft. Dat is de volmaking van den prometheischen mensch. „Hij wil op de aarde meester zijn en daarom wil hij zonder God zijn. Ik noem hem den prometheischen mensch naar den trotschen Titaan, die tegen de goden opstond, naar den listigen gebruiker tot zijn nut van de natuurkrachten, naar den vooruitdenker, die door zijn beramen van plannen de wereld naar eigen goedvinden wil vormen.“ 18.

Oppermachtig gaat die prometheische mensch heerschen. Wel zijn er enkele tegenstooten, die de ontvouwing van het heroische oerbeeld remmen, zooals de tegenreformatie en de romantiek en het expressionisme, maar niets kan toch den prometheischen mensch stuiten. De mensch voelt zich middelpunt van het heelal. Er is een hartstochtelijken drang naar vooruitgang. Daaraan wordt alles dienstbaar gemaakt. Daartoe moeten alle natuurkrachten hem onderworpen zijn. Dat gelukt hem klaarblijkelijk ook door een steeds hogere ont-

wikkeling van de techniek. Hij meent alles te kunnen. Hij gelooft, dat hij inzonderheid door zijn denken alles aan kan. Het wonder kan niet bestaan, irrationeele factoren worden niet erkend. De denkende, werkende, zorgende, plannende, heerschende mensch!

Wat een grootsch beeld van den mensch, zal men zeggen. Ja, zegt Sombart, het is grandioos, maar die dieper ziet, ziet de tragiek. Hoe meer de prometheische mensch over de aarde heerscht, hoe meer hij de slaaf van de aarde wordt. Hoe hooger zijn kunnen wordt, hoe meer de angst hem benaauwen gaat, of hij dit alles wel kan vasthouden. Angst vervaart zijn ziel. Angst voor den medemens, angst voor onzekerheid, angst om zijn bezit vast te houden, angst voor het leven zelf, angst voor alles. Die groote, geweldige mensch, die geen God noodig heeft, in stagen angst. En vooral in onze dagen klimt die angst. Het fascisme is een machtige poging om met offer van de vrijheid het verworvene te behouden, maar de mensch gevoelt het, het zal toch niet gaan. Hij vlucht in het vermaak, in den arbeid, in de massa, hij kust de zweep van den dictator, die hem slaat, maar zijn angst blijft, zijn angst, dat het toch niet goed zal gaan, dat ondanks alles de mensch de zwakkere is. Orde is de bedoeling van het leven, maar wie beschermt hem voor de wanorde, die van alle kanten hem aangrijpt? „De oerangst is het, die haar duistere schaduw ook op de bron des levens werpt. Ze verhoogt het getal dergenen, die in vertwijfeling zichzelf dooden, het getal dergenen, die hun nakomelingschap beperken.“ 127. Het is een cultuur des doods. „Voor een deel sterft zij uit, voor een deel brengt zij zich zelf om.“ 127.

M.

M. Vr.

Ned. Chr. Persbureau.

„De Wachter“, ds J. H. Rietberg, schrijft inzake het N.C.P.:

Onlangs maakte ik aanmerking op een synodale „terugblik“ mij toegezonden door het Ned. Chr. Persbureau, directeur Dr H. W. van der Vaart Smit.

Die geheel onjuiste, prikkelende en eenzijdige terugblik was, volgens genoemd Persbureau, van een „vooraanstaand synodelid“, wiens naam niet vermeld werd.

Tegen heel dit onfrische gedoe heb ik mijn bezwaren ingebracht, en tevens den wensch uitgesproken, dat wij voor dergelijke dingen bewaard mogen blijven.

Even later (na vermelding van wat het Bureau ter verdediging aanvoerde:

Hiertegen merk ik in de eerste plaats op, dat het niet op den weg van het Persbureau ligt om zulk een samenvattend „indruk“ te geven.

Of:

Als iemand een „vooraanstaand“ synodelid of „een der meest bekende synodeleden“ is, stelt hij er natuurlijk prijs op om met zijn naam te onderteekenen iederen „indruk“, dien hij over de synode meent te moeten publiceren. Dat zou een achteraanstaand en een minst bekend synodelid nog willen.

Bovendien moet het toch vanzelfsprekend zijn, dat de naam wel vermeld wordt, als niet uitdrukkelijk het tegendeel bedongen is. En het tegendeel bedingen zou niet vrij te pleiten zijn van lafheid.

Ook:

Er zijn aardig pijtjes afgeschoten! Het Persbureau heeft hiermede in geen enkel opzicht zijn perrelaties een dienst bewezen. Wat ons toegezonden werd is het tegenovergestelde van „goede en prettige, deskundige beschouwingen“, een „juist beeld“ van het ter synode behandelde werd er niet in gegeven, terwijl het nogal sterk aan den polemischen kant was. Tenslotte:

Wat noodig is? Dit: dat het Persbureau zich herzie, zijn fout erkenne, en ons voortaan niet meer op dergelijke indrukken en beschouwingen vergast.

En als het meent ons iemands indrukken en beschouwingen te moeten toezenden, moet tegelijk de naam van den schrijver gepubliceerd worden.

Wat nu gebeurd is was verre van fraai.

De zoo even ontvangen verdediging hierbij inbegrepen.

Het promotierecht.

In „Leeuw. Kerkbode“ schrijft de heer H. Algra nog:

En nu nog een woord over deze kwestie.

Het is bekend, hoe fel de tegenstanders van het promotierecht zich weren, zoodra dit onderwerp aan de orde komt. Uit het verleden zijn daarvan pijnlijke staaltjes bekend.

En ook ditmaal was het niet anders.

Dr W. A. van Es verklaarde (verslag Friesch Kerkblad 6 October 1939, Tweede Blad), dat hij, als het promotierecht er kwam, „geen woord ten gunste van de Theologische Hoogeschool meer zou kunnen zeggen en daarvoor offeren“. (Dr W. A. van Es is zelf curator van Kampen.)

Dezelfde spreker achtte het een komen op de Roomsche lijn, als Kampen het jus promovendi kreeg. Prof. H. H. Kuyper kapittelde de particuliere

syn-
een-
op-
ster-
H-
volg-
gaa-
gebe-
en-
naa-
A-
zake-
dat-
gedi-
Be-
dan-
o v-
de-
de-
vert-
da-
prom-
eld-
niet-
de-
groc-
zün-
dog-
len-
dan-
E-
een-
W-
gele-
De-
hebl-
gem-
niet-
veel-
is-
prol-
proi-
Kan-
dan-
V-
B-
zijn-
men-
Er-
ting-
die-
niet-
veel-
mee-
man-
genc-
Te-
Zi-
als-
hun-
spre-
op-
E-
sch-
dan-
vold-
E-
klaa-
aan-
prof-
niet-
E-
moe-
help-
zoek-
Al-
nen-
gene-
De-
ver-
de l-
We-
gehoor-
kerken-
in dan-

Er is
de alg-
vatting